

УДК 378

МАГІСТЕРСЬКА ПІДГОТОВКА ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ: РЕСУРСИ ЗДАТНОСТІ РЕАЛІЗОВУВАТИ ФУНКЦІЇ ТЬЮТОРА

За сучасних умов, коли підвищуються соціально-педагогічні вимоги вітчизняного соціуму до магістерського рівня становлення фахівця через намагання втілити ідею «освіти впродовж життя», актуалізується інтерес науковців до проблематики вищої школи (С.Вітвицька, С.Сисоєва, М.Фіцула та ін.). Отримання вищої освіти набуло масовості у зв'язку з науково-технічним розвитком. Якісний характер прогресу зумовлений високим рівнем освіти населення країни. Саме студентська молодь виступає ключовою фігурою у засвоєнні, застосуванні, передачі та творчої реалізації набутих знань, вмінь, навичок з певних кваліфікацій. Унаслідок сучасна наука створює необхідні умови для успішного розвитку творчої особистості студента ХХІ століття.

Дослідники, здебільшого, єдині у визнанні виключної ролі магістратури у системній професійній підготовці майбутнього викладача вищої школи – саме такого, який здатний компетентно врахувати своєрідність сучасного студента як майбутнього фахівця і об'єкта педагогічної діяльності. «Продукти діяльності педагога матеріалізуються у знаннях людини, її вміннях, навичках, в рисах характеру» [2]. Виходячи із зазначеного, студент виступає, водночас, суб'єктом діяльності різнопланової навчальної, ігрової, дослідницької, комунікативної, набуваючи фахово значущу науку, теоретичну і практичну інформацію. Оскільки будь-яка навчально-професійна діяльність студента має свою мету, об'єкт, способи досягнення поставлених цілей, можливостей, актуалізується такий аспект особистісно-професійного впливу викладача вищої школи як тьюторство. Йдеться про педагогічно вивержену допомогу викладача-тьютора у самоутвердженні студента, у визначенні індивідуальної траєкторії його саморуку, самореалізації, саморозвитку впродовж життя.

Як зазначається у довідкових джерелах, розвиток людини – процес становлення та формування її особистості під впливом зовнішніх і внутрішніх, керованих і некерованих чинників, серед яких провідну роль відіграють цілеспрямоване виховання та навчання. Розвиток особистості, передусім, полягає в якісних змінах психічної діяльності, в переходах від її нижчих щаблів до вищих, у виникненні якісно нових характеристик психічних процесів і станів (пам'яті, сприймання, уявлення, мислення, волі, характеру тощо), у формуванні особистісно-професійних якостей конкурентоспроможного майбутнього фахівця. Формування особистості залежить від впливу середовища і виховання на внутрішні сили розвитку. Юнацький період розвитку особистості характеризується психологічною готовністю до дорослого життя. Поняття «психологічної готовності» передбачає наявність потреб та здібностей, що дозволяють випускнику школи найповніше реалізувати себе у професійній діяльності, громадському житті, створенню сім'ї. Головною ж ознакою зазначеного періоду, як стверджують науковці, є потреба юнака зайняти внутрішню позицію дорослої людини, обрати професію, усвідомити себе членом суспільства, збагатити власне світосприйняття, вибрати свій життєвий шлях (В. Лісовський, А. Фурман, М. Ямницький). Отже, особистість – це людина, яка досягла певного рівня соціального розвитку і самосвідомості, який дозволяє їй знаходити й обирати серед цінностей культури особистісні смисли, самостійно виконувати відповідну перетворювальну діяльність, свідомо і відповідально здійснювати саморегуляцію діяльності й поведінки. Психолого-педагогічна наука переконливо доводить, що особистість більш значима тоді, коли вона є індивідуальністю (О. Асмолов). У такому вигляді вона здатна самостійно набувати життєвого досвіду, що пояснює, зокрема, чому різні студенти можуть отримувати з об'єктивно однакових ситуацій різного характеру соціальний довід. Така позиція лежить в основі тісного взаємозв'язку двох одночасно протилежних та єдиних процесів – соціалізації та індивідуалізації.

Процес соціалізації може здійснюється як в спеціальних інститутах, так і в різних неформальних об'єднаннях. До спеціальних соціальних інститутів слід віднести перебування студента у вищому навчальному закладі. Існує думка (Б.Г. Ананьєв), що соціалізація розглядається як процес, котрий протікає у двох напрямках: становлення людини як особистості і становлення людини у суб'єкта діяльності. Кінцевим результатом такої соціалізації у вигляді особистості ті суб'єкта діяльності є формування індивідуальності [1].

Розвиток особистості у період дорослішання йде швидше поступово, ніж стрибками, зберігаючи свої відносно постійні важливі особливості та ознаки, відбуваються зміни мотивації, зокрема, в потребах, інтересах. У цьому зв'язку привертає увагу розроблена А. Маслоу ієрархічна класифікація потреб, згідно з якою потреби як ситуативно, так і генетично виникають тільки після задоволення потреб попередніх рівнів, а саме: 1) фізіологічні потреби, 2) потреба у безпеці, 3) потреба в коханні, 4) потреба у суспільному статусі (повазі), 5) потреба у самореалізації та індивідуальному розвитку [9].

Не можна не погодитись з думкою С.С. Вітвицької, яка зазначає, що у соціальній позиції студента ХХІ століття сталися суттєві зміни. Це зумовлюється, передусім, критичністю, активністю, прагненням раціонально використовувати навчальний час, зусиллям, матеріальними ресурсами [2]. Сучасний студент має можливість висловлювати своє задоволення або незадоволення організацією навчально-виховного процесу у виші, кваліфікаційним рівнем викладання, висуває більше вимог щодо моральних орієнтирів. Як засвідчує практика, у студентської молоді часто можна спостерігати різкий перехід від захоплюючого очікування при вступі до вищого навчального закладу і до скептичного, критичного та іронічного ставлення до викладачів, обраної спеціальності, режиму вишу.

Емпіричні дані, набуті нами при опитування студентів Ізмаїльського державного гуманітарного університету, свідчать, що більшість студентів обирають вищий навчальний заклад за кількома, на погляд абітурієнтів, важливих: наявність бюджетних місць (72%); зацікавленість у запропонованих спеціальностях (11%); територіальне розташування закладу (7,5 %); помірна вартість навчання (6,5 %); престижність вищого навчального закладу (2%); невпевненість щодо затребуваності вищої освіти на вітчизняному ринку праці (1%).

Отож, вищевведені емпіричні матеріали деталізують проблеми, з яким зустрічаються студенти під час навчання, посилюють розуміння, що своєчасне їх розв'язання залежить від професійного підходу з боку викладача вищого навчального закладу до кожної окремо. Окреслене вище виступає контекстним в актуалізації специфічних функцій викладача вищої школи – тьютора.

Аналіз спеціальної наукової літератури засвідчує, що сьгодні масовий характер тьюторство набуває в дистанційних формах навчання. Але, слід зазначити, все частіше виникає потреба до класичного тьюторства, так званого, «очного тьюторства». Тьюторство функціонує там, де недостатньо продуктивними є «однозначні» методи та прийоми, де вирішення, зокрема, дидактичних завдань потребують персональних зусиль. Якщо викладач-науковець спрямовує навчальний процес, то викладач-тьютор створює необхідні умови для оптимізації самоосвіти студента, супроводжуючи індивідуальну навчально-пізнавальну траєкторію особисто-професійного зростання майбутнього фахівця. З таким ступенем узагальнення можна стверджувати, що викладач, здебільшого, «передає» знання, тьютор – бере безпосередню участь у формуванні «індивідуальної відповідальності за знання»; викладач у своїй викладацькій діяльності спирається на провідні методичні досягнення, а робота тьютора, у свою чергу, базується, здебільшого, на рефлексії досвіду самоосвіти.

Зазначимо, що широкий спектр функцій (управлінська, діагностична, цілепокладання, мотиваційна, планування, комунікативна, контролю, рефлексії, методична) позиціонують тьютора в якості консультанта, наставника, менеджера, педагога, андрагога, маркетолога, особистості тощо.

Аналіз наукового фонду дає підстави стверджувати, що традиційно, під тьюторською системою розуміють регулярні заняття одного – двох студентів (інколи 5-6) з викладачем-тьютором. Ним може бути аспірант, фахівець-практик, який не входить у штат університету, викладач вузу, але не професор.

Тьюторство науковцями розглядається як система індивідуальної професійної підтримки майбутнього фахівця. З цією метою розробляються методичні та технологічні рекомендації щодо функціональних обов'язків тьютора, науково-методичні засади. Головною передумовою ефективності тьюторської системи є партнерська модель взаємодії «викладач – студент». Тьюторство розглядається науковцями як система індивідуальної професійної підтримки майбутнього фахівця. З цією метою розробляються педагогічні рекомендації щодо функціональних обов'язків тьютора, визначаються науково-методичні засади успішної реалізації викладачем тьюторських функцій.

Адаптація студента в умовах вищої школи вимагає додаткової допомоги з боку тьютора, оскільки на різних етапах навчання (курсах) суб'єкт навчання зустрічає різного характеру проблеми. Вузівська практика переконливо свідчить про те, що труднощі становлення студентів пов'язані як безпосередньо з навчальним процесом, так і з особистими переживаннями. Вивчення характеру цих труднощів (що виникають, наприклад, у студентів Ізмаїльського державного гуманітарного університету) дозволяє констатувати, що мова йде, насамперед, про низький рівень розвитку мовної культури, несформованості загальнонавчальних умінь і навичок (таких, як робота з текстом, конспектування, складання тез і т.п.), складнощі у формулюванні усного висловлювання відповідно до вимог рівня освіти та ін. З іншого боку, в період адаптації, наявні у студентів труднощі, пов'язані з новопосталими умовами навчання у виші: нові «незрозумілі» навчальні дисципліни, «незнайомі» педагоги і непередбачувані «однорічники», труднощі в міжособистісних відносинах (конфлікти в групі, психологічна несумісність при спільному проживанні в студентському гуртожитку, сімейні проблеми тощо). Дослідники (А.М. Алексюк, О.А. Дубасенюк, Н.М. Гуляєва, Л.М. Гурч, І.А. Зязюн, Т.М. Кармадонова, М.Д. Никандров та ін.) також називають, як «особливо відчутні» і труднощі, пов'язані зі стресами на іспитах, що викликають підвищену тривожність, невміння раціонально спланувати процес самопідготовки.

Зауважимо, що в адаптаційний період (а це, як правило, перший рік навчання), в перебігу якого і здійснюється оптимізація процесу життєстійкості студентів у нових умовах, пов'язаних із професійним вибором. Хоча, слід зауважити, що деяка, і водночас, своєрідна, адаптація властива і студентам старших курсів навчання – йдеться про актуалізацію інших видів навчальної діяльності (зокрема, науково-дослідна робота, навчально-професійна практика). Натомість, як засвідчує досвід, студенти-першокурсники є більш стійкими і здатними до пристосування до нестандартних ситуацій студентського буття і швидко адаптуються до нових умов життєдіяльності. Педагогічно виправдано, коли особлива увага приділяється створенню здорового, психологічного мікроклімату в первинному студентському колективі, надається сприяння у згуртуванні мікрогруп та студентської академічної групи. Формування готовності і здатності до саморозвитку і самоорганізації, профілактика явищ дезадаптації в студентському середовищі стають головною турботою всіх, хто працює з першокурсниками.

Рефлексія власного досвіду дозволяє стверджувати, що адаптація студентів до навчально-виховного процесу професійного вищого навчального закладу буде здійснюватися більш успішно, якщо реалізувати тьюторську діяльність, долучивши до неї студентів-магістрантів. При цьому головною метою вбачається така: організувати тьюторський супровід студентів-першокурсників в період адаптації до навчально-виховного процесу, включити студентів-першокурсників у педагогічно доцільну позанавчальну пізнавальну діяльність, що забезпечує випереджаючий розвиток їх професійно важливих якостей.

Маючи намір уточнити своєрідність феномена «тьютор», ступінь затребуваності тьюторської діяльності магістрантів сучасного студентства, нами було проведено анкетування, респондентами якого стали першокурсники та інтерв'ювання студентів-випускників Ізмаїльського державного гуманітарного університету.

Аналіз отриманого емпіричного матеріалу дозволяє зробити такі узагальнення: переважна більшість опитаних (51 % першокурсників і 72% п'ятикурсників) вважають, що тьютор - «бажаний» у виші, а, на думку кожного четвертого студента першого курсу - тьютор «просто необхідний». Кожен третій першокурсник і кожен другий студент-випускник бачить головне призначення тьютора в привчанні студента до раціонального використання часу; має місце тенденція до збільшення кількості тих студентів (від першого до п'ятого курсу навчання), які вбачають зміст такої функції у наданні допомоги студенту в «пізнанні самого себе», своїх інтелектуально-пізнавальних ресурсів, яскравих рис творчої індивідуальності (якщо серед першокурсників таке судження висловило близько 6 % опитаних, то до п'ятого курсу навчання їх стало вп'ятеро більше - 31 %). До вищевикладеного додамо, що, оскільки, в зазначеному виші поки що не склалась практика тьюторства, то природний інтерес становив і такий аспект: з'ясування суджень сучасних студентів-випускників стосовно того, якої підтримки їм не вистачало для того, щоб бути успішними. Аналіз суджень респондентів дозволяє констатувати наступне: до старших курсів навчання все актуальнішою студентам відчувалася потреба у привчанні до «пізнавальної самостійності».

Ми виходимо з розуміння, що тьюторський супровід - це особлива педагогічна технологія, заснована на особистісному взаємодії та спільній діяльності студентів-першокурсників (тьюторантів) і тьюторів, в ході якої здійснюється побудова, осмислення та реалізація програм особистісно-професійного розвитку тьюторантів. Студенти молодших курсів вчать використовувати інфраструктуру вишу як унікальний ресурс своєї індивідуальної освітньої програми, оволодівають знаннями, набувають професійно-важливі якості, освоюють нові види професійної діяльності та отримують суб'єктивний досвід емоційно ціннісного ставлення до неї.

Тьюторська робота реалізується за принципом індивідуалізації, на відміну від індивідуального підходу, декларованого в педагогіці останнім часом. Тьютор працює на розширення ресурсу за умови створення потенційно надлишкової середовища. Він вкладає інший зміст у освітній процес - як знайти адекватні способи передачі контенту різним людям, за умови, що різні люди по-різному засвоюють один і той же зміст. Принцип індивідуалізації працює на створення можливості презентації різного змісту різним людям з урахуванням їх запиту, здібностей, можливостей, інтересу, мотивації, в рамках отримання, наприклад, однієї і тієї ж спеціальності. Антропологічний аспект це безумовний орієнтир у практиці тьюторства.

Тьютор виступає координатором динаміки ділового та наукового спілкування і співпраці між студентами та викладачами, він є організатором і мотиватором вибору студентами мережі елективних курсів. До того ж, він виконує роль медіатора в гострих навчальних ситуаціях (перескладання, консультацій, додаткових занять, ліквідації пропусків). До його обов'язків входить складання індивідуальної освітньої програми для навчання студента, складання карти його просування по освітній траєкторії з урахуванням принципу індивідуалізації та запиту студента, збір інформації для складання нелінійного розкладу на факультеті, якщо студент навчається на декількох факультетах. Саме тьютор формує студентські групи для відвідування елективних курсів. У разі нестандартної організаційно-навчальної ситуації тьютор укомплектовує групу для засвоєння певного спецкурсу, якщо на окремі елективні курси стався недобір. Такий підхід сприяє утвердженню у виші належного психологічного комфорту щодо усіх учасників навчально-виховного процесу.

Тьюторська діяльність покликана формувати у студентів такі особистісні якості, як-от: відкритість, доброзичливість, ініціативність, творча та інтелектуальна активність, здібність нестандартного підходу до вирішення поставлених задач, креативність, оптимізм, толерантність.

Зазначені позиції формують принципи роботи тьютора, з-поміж яких базовими виступають принцип єдності, наступності цілей, змісту і методів виховання і навчання, що забезпечує єдиний освітній простір, цілісність різнорівневої освітньої системи; принцип відкритості; принцип суб'єктності; принцип варіативності; принцип демократичності; принцип індивідуально-особистісної орієнтації як провідного пріоритету освітньої системи демократичного суспільства з правом на самореалізацію, самобутність, автономію; вільний розвиток повинен бути основним критерієм успішної освіти та розвитку обдарованої особистості; принцип варіативності і свободи вибору шляхів, способів і форм здійснення стратегічних освітніх ідей; принцип єдності діяльнісного, оптимізаційного і творчого підходів до змісту та організації процесу педагогічної, психологічної та соціальної підтримки особистості. Зазначені принципи узгоджуються з теорією цінностей, ціннісних орієнтацій.

Сутність тьюторської діяльності полягає у створенні середовища вибору, наявності навігації, коли тьютор обговорює ризики та переваги подальшого вибору, обговорюючи й аналізуючи разом з тьюторантом, до якої стратегії веде той чи інший крок; можливість обговорення наступного кроку в реалізації освітньої програми.

Тьютор координує самостійну роботу студента, допомагає у виборі спеціалізації та налагодженні взаємовідносин с одногрупниками та викладачами, реалізує репетиторську підготовку з тих предметів, з котрими виникли певні труднощі у суб'єкта навчання; подекуди виконує функції психолога, окреслює коло інтересів студента.

За допомогою тьютора з'являється можливість відійти від загального, колективного до частого, окремого. Навчання стає індивідуалізованим.

Взаємодія тьютора та студента, основана на партнерстві, передбачає співпрацю за наступними аспектами: окреслення потреб, організація учбового процесу, постановка цілей, планування дій, знаходження ресурсів, необхідних для навчання, спільна робота з іншими учасниками освітнього процесу, вибір навчального плану, розробка проблем на семестр, створення партнерської моделі надання допомоги викладачами студентам, орієнтація на самостійну роботу в процесі навчання, розробка критеріїв оцінювання роботи; залучення в процес самоконтролю, отримання додаткових знань за межами навчального закладу, прийняття важливих рішень для подальшої діяльності.

Основними формами тьюторського супроводу (історично) є різного виду індивідуальні та групові тьюторські консультації.

Тьюторський супровід (при реалізації його в будь-якій організаційній формі) завжди носить індивідуальний адресний характер, тому під час його здійснення та вибору відповідної форми, адекватної взаємодії з конкретним тьютором, тьютор повинен обов'язково дотримуватися гнучкості і варіативності.

Вивчення і узагальнення творчого зарубіжного і вітчизняного досвіду тьюторства дає підстави стверджувати, що найпоширенішими формами роботи тьютора є індивідуальна тьюторська консультація (бесіда), групова тьюторська консультація, тьюторіал (навчальний тьюторський семінар), тьюторинг, тренінг, освітня подія, коучінг.

До вищезазначених специфічних для роботи тьютора форм і методів організації навчально-пізнавальної діяльності студентів є всі підстави додати ще й традиційні, а саме: лекції, відеотренінги, інтерактивні методи (ділові ігри, кейси, мозковий штурм), методи рефлексії, методи контролю, вправи, лабораторний метод. З поглибленим вивченням порівняльної ефективності різних форм і методів тьюторської діяльності ми пов'язуємо перспективи подальшого дослідницького пошуку.

Література

1. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды / Ананьев Б.Г. – М.: Педагогика, 1980. – Т.1. – С. 175.
2. Бойко А. Тьютор – якісно вища педагогічна позиція і новий простір духовно-матеріальної взаємодії / Бойко А. // Педагогічні науки. Збірник наукових праць. – 2011. – Вип. 14. – С. 4-10;
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи / Вітвицька С.С. – Київ: Либідь. – 2003. – 270 с.
4. Енциклопедія освіти / Акад.пед.наук країни; гол.ред. В.Г.Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040с.
5. Іващенко М.В. Особливості реалізації технології тьюторської діяльності / Іващенко М.В. // Педагогічні науки. Збірник наукових праць. – 2009. – С.68-72.
6. Ковальова Т.М. Введение в тьюторство [Електронний ресурс] / Ковалева Т.М. – Режим доступу: <http://www.mioo.ru>.
7. Маслоу А.Г. Мотивация и личность / Маслоу А.Г. ; пер. с англ. – 3-е изд. – СПб. : Питер., 2003. – 392 с.
8. Словінська О.Д. Вебінари як інструменти навчання в сучасній системі освіти / Словінська О.Д. // Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології у виробництві та освіті: стан, досягнення, перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Internet-конференції. – Черкаси, 2013. – С.180-18. – [Укр. мова].

Сучану А.К. Магістерська підготовка викладача вищої школи: ресурси здатності реалізовувати функції тьютора

Анотація. Розкривається зміст тьюторської діяльності, обґрунтовується значимість і осмислюється педагогічний сенс тьюторської допомоги студентам, яка проявляється в оптимізації індивідуальної траєкторії навчання, що веде до ефективної самореалізації та позитивної професійного становлення студентства. **Ключові слова:** тьютор, тьюторство, тьюторська система.

Сучану А.К. Магистерская подготовка преподавателя высшей школы: ресурсы способности реализовывать функции тьютора

Аннотация. Раскрывается содержание тьюторской деятельности, обосновывается значимость и обдумывается педагогический смысл тьюторской помощи студентам, которая проявляется в оптимизации индивидуальной траектории обучения, ведет к эффективной самореализации и положительной профессионального становления студенчества. **Ключевые слова:** тьютор, тьюторство, тьюторская система.

Suchanu A. Master degree training of higher school teacher: the resources of ability to realize the functions of a tutor

Annotation. The content of the tutor, explain the significance and meaning is interpreted pedagogical tutor student aid, which manifests itself in optimizing individual learning trajectories, leading to efficient fulfillment and positive professional development of students. **Keywords:** tutor, mentoring, tutor system.

ТИХОМИРОВ М.Ю.,
Волгоградский государственный
социально-педагогический университет,

ПОЛЕЖАЕВ Д.В.,
Волгоградская государственная академия повышения
квалификации и переподготовки работников образования,
Российская Федерация,
г. Волгоград

УДК 37.015.3:37.03

ЦЕЛЕВЫЕ ОРИЕНТИРЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМООПРЕДЕЛЕНИЯ ЛИЧНОСТИ: МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ

Введение понятия «целевые ориентиры» в число терминов, используемых для описания профессионального самоопределения, требует систематизации содержания концепций и теорий отечественных и зарубежных психологов, занимающихся проблемами профессионального становления личности, осмысления вопросов целевой ориентации профессионального самоопределения личности в